

JÓZSEF ATTILA

A szociológiai tanulmányait Londonban végző Vágó Mártának írta ezeket a leveleket a költő. Vágó Márta a költő születésének ötvenedik évfordulójakor, 1955-ben közölt összesen nyolc levelet a Budapesti megjelent Csillag című folyóiratban. Az itt közölteket azok közül válaszítottuk.

Levelek

.....

II.

Pest, 1928. okt. 1.

*Ördög farába, semmi húsába
s harapván Isten fehér hasába,
hajnal-nyelvem a világra öltöm —
lelkem még jó e rossz étkü földön.*

*Teteje felhő, mocsok az alja,
az se kóstolja, aki kavarja,
S ha már csak bicska volna ebédem,
akkor is meggyfa volna cselédem.*

*Csak aki főzte, énvelem enne,
csak egy csipetnyit nyelvire venne,
fájdalom volna kóstoló nyála,
nálam is lakna sok vacsorára.*

*Fátyolból varrná törülgetőjét,
csontjából venné kevergetőjét,
elmosó tálja gyermekre lenne,
piros fedőnek ülne szívemre.*

Kicsim, itt a vers, egyik, most írtam, mégpedig Andrassy-úti lakomban. Itteni címemet már tudod: Andr.-út 6. III. 12. Ahányan vagyunk annyifelé mentünk: Etus Szabadszállásra, Lucie az Esplanade szállóba, én viss a régi palotámba. Ne félj, ha lesz pénzem,

kiveszek majd valami rendes szobát, egyelőre meg kell elégedjünk ezzel.

Saját elmémet elképeszti, annyira fáradt vagyok. Így nem is írok sokat, csak új címet akartam hozzád juttatni, eltekintve attól, hogy két levéllel vagy restanciában. Ebben a restancia nem volna baj, csak a levelek hiányoznak nagyon, jobban, mint májusban a kopasztott fáról. Mindegy, valószínűleg sokat dolgozol. Az is jól esik, ami eddig érkezett.

Itt kicsit hideg van, de még el se jött a kályhajutalom ideje. Különben is sok volna a jóból, az csak betetőzné az utóbbi hetek viharos örömeit! (T. i. a fűtésszámla.) Azt hiszem, még ott sem fűtenek, a többi négy világrész fővárosában.

Ha vasárnap írsz majd nagyon hosszan, azt kb. jövő csütörtökön kapom meg. Mint önmagam orvosa, megrendelem nálad a nagyon hosszút, mert szükségem van rá, szeretnék még munkabábelés előtt egy kissé regenerálódni. Mint komoly gyógyász és körültekintő ember, bele kell egyeznem, hogy csütörtökön, tehát tíz nap múlva kapjam a hosszú, de jóízút, hogy tehát vasárnap írd, mert tudom, hogy csupán akkor van elég szabadidőd, hogy összefüggően szedj össze. Bár én sem vagyok összefüggésekkel teljesebb.

Lucie és a Doktor Úr válnak. Etel nem megy Gyámomhoz. Így aztán én is családfővé nőttem ki magam. Talán még jobban meg kell változzak, mert így lehet, hogy családfő számára kis és szűk ruha vagyok. Most jut eszembe Somlyó Zoltán két igen szép sora és most élem át:

A kis cselédszobában fekszem
és azt hiszem, hogy rég meghaltam.

És az is most jut eszembe, hogy kis agyonkalapált patkóemberből, akit az örökkévalóság csattogtat és rugdal vele a kövezeten, belőlem mi lett volna, ha nem fordulnál hozzám, mint fény a tűkörhöz. De most én sem gondolkozom tovább.

A versről írv őszintén, de ne hazudj. (Nem mintha valaha is hazudtál volna, hanem a mostani speciális, különös körülményekre való tekintettel.) Ha nem Te vagy a »múzsám«, akkor több vagy nála. Én nem bírnám életem nélküled, de ha elhagynál, nem tudnék utánad menni, megmerevednék. Ő pedig mindig és újra fölkinálja magát. Minden bizonnyal nymphomániákus, mert én már hagyomány és mégis visszaerőszakoskodik. Pedig a sok ezer halott művészszel és az élőkkel egyszerre van viszonya — és még én is kellek neki.

Kicsim, szívem, most lefekszem, éjjeli 3 az óra, reggel dolgom van korán. Csicsijja, aludj szépen és most sokáig, sokáig ne álmodj

velem, ne álmoldj csúf dolgokról. Édös kis szerelmem, Isten oltotta nemes babonám, most a te álmod őrzi a világot.

Lám, még a felöltöm is rajtam van. Most szépen levetközöm és kinyújtózom, túl a takarón, és fáradt lábam fölmutatódik. De nem látja senki és ez így van jól. Mindenkinek elég a maga búbánata baja, akkor is, ha nagyon kevés. Az enyim pedig nem is sok, hiszen még csak gyerekecske vagyok, az igazi tehát csak ezután jöhet. De hát most is túlozok.

Hát csak nyugodj csöndesen és fehéren, legyen mindentefel-detően jó és erős a tej, ha már a fekete savanyú, gyöngö.

Szerbuc.

Attila

.....

III.

Pest, 1928. okt. 2.

Kedvesem,

most, öt perce kaptam meg szept. 28-ról keltezett írásodat. Azóta három hosszú levelem ment, a legutóbbi tegnap: egy légiposta expressz, egy rendes és egy légiposta. Az elsőt már régen meg kellett kapjad, ha csak le nem űuhant a repülő. Erről azonban írtak volna a lapok. Tehát nem vagyok gonosz és nem törődöm — ha nem írtam volna, még akkor sem volnék az. De szidásodnak is örülök, mert azt jelenti, hogy még levélben is nagyon kellek.

Leveled komolyabbik részére térve első megjegyzésem az, hogy számár vagy. »Első impulzusom... a fenébe hagyni ezt az egész pályát... vagy belefog az ember egy egész komoly tudományos stúdiumba és meg próbálja fogni (magyartalan) a gyökerénél az okát mindennek a rettenetes egyenlőtlenségnek, vagy menjen a fenébe.« És így folytatod, miközben kitűnik, hogy utálod az egés et (ami természetes, ahhoz, ami nem undok és a cselekvőhöz nem kegyetlen, nem kell önfeláldozás): »De aztán az volt az érzésem, gyávaság volna kitérni ez elől a tényleg komoly próbája elől annak, alkalmas vagyok-e erre a pályára.«

A lényege mindennek igen komoly. Azonban a te megfogalmazásod nem segít a probléma megválaszolásához, hanem annyira összekevert, hogy előbb a tulajdonképpeni kérdést kell fölteni. Az összekeverés mindjárt kitűnik plasztikusan.

Idézeted első fele arról tesz tanúságot, hogy beláttad, hogy ilyen »felületesen való simogatásokkal ezen a társadalmi — örültségen« nem lehet segíteni. Ez helyes és igaz. De azt hiszed, hogyha komoly stúdiumot folytatasz, akkor lehet? Nem tanultak és nem gondolkoztak eleget komoly férfiak? — Azoknak a nőknek a szá-

mára, akiket ott láttál, ez az ügy kenyérkereset, mert vagy naív önfeláldozás volt bennük, amikor belefogtak és az mindmostanig kivesszeit, vagy pedig azért, mert másutt elhelyezkedni nem tudtak.

És most domborodik ki, hogy mily téves elhatározások után szorítod össze keményen a fogaidat: — te nem mint kenyérkereső választottad ezt az egész ügyet magadnak, hanem mint szociális felelősségérzettel rendelkező ember választottad, amellyel mellesleg, kenyeret is lehet keresni. Ez az első idézetre. A másodikra pedig éppen ezzel felelhetek: szó sem volt soha arról, hogy próbálko ni kellene azzal, hogy alkalmas vagy-e a pályára. Ne szorítsd összes ajkaid emiatt, — hiszen a cél nem az volt (és nem ez), hogy erre alkalmas légy akkor is, ha ezzel a társadalmi örültségben segíteni nem lehet, hanem ha már próbáról van szó, akkor azt kell magadnak kipróbálnod, hogy tényleg komoly eredményeket lehet-e ezzel a munkával elérni szociális viszonylatban, — bár ezt te előre föltételezted. Minthogy pedig magad is beláttad, hogy itt komoly eredményekről szó sem lehet, bár lelket kíván ez a munka, de csak azért kívánja, hogy legyen mit megölnie — éppen az ellenke őjét kéne csinálnod annak, amit ma cselekszel, hiszen számárság viszontagságokon át kipróbálni, hogy alkalmas vagy-e olyan munkára, amely teljesen meddő, de ezzel szemben gyilkosa az embernek. Erre azután föl sem hozhatod azt, hogy »kenyérkereset«, mert nagyon jól tudod, hogy Apa révén bármikor kelle-mesebb elhelyezkedést találhatsz. A magam részéről ugyan azt hiszem, hogy ha megtanulod ezt a mesterséget is, az semmiesetre sem árt, bár előre láthatván, még sok kínos fordulata mutatkozik meg előtted és ejti kétségbe könnyelmű hiteidet.

Apáékat már ma délután kerestem telefonon, de nem találtam őket. Holnap, s erdán délelőtt Jóska Bácsit majd a Lloydnál vélem fölfedezhetni. Lámpalázam van.

Mi van az Egyetemmel? Nem akarsz hazajönni és bejönni velem abba a bankba? Hogy együtt dolgozzunk, te az angol és én a francia levelezésben? Látod, itt maradhattál volna, most talán nem örülnél, hiszen ha az ember nem volt még a palánk mögött, akkor azt hiszi, ott szebb és jobb és szociálisabb életet lehetne csinálni, legfőljebb ha már mögéje került, látja, hogy hát bizony az mind csak remény és vágyakozás volt, amit előre ténynek hitt, mint most, a te esetemben is.

De nem bölcselkedem tovább, mert még én is egészen elbutulok. Két oldalad van, ezt még megjegyezhetem, mind a kettő ritka és rövid. T. i. leveled oldaláról beszélek — a tiedet nem tudom

számon tartani. Mennél sokoldalúbb vagy, annál kevésbé rétegződő leveleket írsz, vagy jobban mondva nem is leveleket, hanem csak levelet.

Hát szervusz kicsim, új címem a legrégebbi, már megírtam. Ami pedig az expresszeket, táviratokat, légipostát illeti, szégyeld magad, de szörnyen, mert örülnöd kellene, hogy miattad elárvezik sarokházamat és bútoraimat. Emiatt most nem kapsz verset, pedig nagyon szépet szándékoztam írni.

Csókol sokszor és ölel és nagyon szereti Mártiját

Attila

.....

VIII.

Pest, 1928. nov. 9.

Kicsikém, Mártikám,

az este Anya javaslatára visszamentem a fiúk közé, fönn voltam Rónáéknál. Korán eljöttem Palival, Aladárral és Fenyővel. Aztán szépen lefeküdtem. Fejemre húztam a paplant, hogy a szomszéd szobában meg ne hallják és sírtam, amilyen keservesen csak sírni lehet, egészen reggelig. Mártikám, ha láttál volna, talán-talán nem gondolnál annyi mindent össze felőlem.

Reggel megjött leveled. A könny kibuggyant szememből, de már nem zokogtam. Most délután öt óra van, mostanáig fetrengtem ide-oda, nagyobb örömére a hűtlenségről szóló pszichológiai tanácsadóidnak. Mennyi mindent elhatároztam reggel 9-től délután ötig. Elhatároztam, hogy meghalok. Elhatároztam, hogy nem ölöm meg magamat, hiszen lassacskán most már úgyszólván elpusztulok szemeid előtt és úgy legalább megtudod, hogy mégse csupán a csinos nő után szaladtam benned. Ha volt volna negyven fillérem, hogy azonnal postára adhassam a legtutóbb küldött 2 fontot, akkor megtettem volna, anélkül, hogy egyetlen szót is írjak melléje. De mit csináljak, bélyegeimből kifogytam, egy hete mindössze két fillérrel rendelkezem, és hiába őrzöm küldött pénzedet, nem tudom visszajuttatni és nem is tudom azt se, hogy ezzel a levéllel mikor adhatom postára.

Hiába szeretlek tehát olyan nagyon, szabad verset írnom Rólad, de ezenfelül csak elpusztulnom szabad. Oh, úgy látom, nem is szabad, hanem kötelező. Hiszen a Kecskeméti-fiúk, a Lederer és künti barátnőid egyként azt mondják. Künti barátnőid nagyon ismerhetnek engem és nagyon ismerhet Lederer is. De mégis iszonyú, hogy egy ember, aki nem szereti a feleségét, mert más nő előtt pirul és dadog, aki mégis hú a feleségéhez, akkor az egy

idegen, általa nem is látott emberről így ítélkezzék. A Kecsekméti-fiúkról nem szólok, nem akarom bántani őket, egyszerűen nem hiszem el, hogy ők feltételezhették rólam, hogy megcsalom majd és elhagyom a feleségemet. Másfél sort kihúztam, mert téged se akarlak megbántani, csak félreértés lehet az egész.

Azt írod, »a mondat határozottan könnyedre és humorosra volt fogalmazva«. — Jól láttam én a t, igen jól láttam. Tisztában voltam vele, hogy hiába háborodok föl, az fog történni, ami történt, és hiába fogom én is humorosra, amikor te humorosan bár, de egy bizonyos irányban tapogatózol velem. Tudtam én jól, hogy ha nem írom meg, hogy milyen hatást vált ki belőlem, ha letagadom vagy szó nélkül megyek el ama humoros mondat mellett, akkor még rosszabbra fordul az egész, mehetek én akkor is világgá, nézhetem némán ezt a szűk szobát, avagy örülhetek tetszésem szerint, de mindegyik esetben a végén könyörgésre kell fogynom a dolgot, akkor is, ha nem bírok könyörögni.

Nem is tudom, mért sietek írni, amikor nem is akartam, amikor van már rengeteg időm, van már, hiszen szabad vagyok a kutya úristenit és amúgy sem bírom még elküldeni ezt a levelet. De nem hallgathatom el, hogy úgy látszik, »s ociális munka« örve alatt cinizmusra tanítanak Londonban, hiszen jelen időben és múlt időben egyaránt többször írod most leveledben, hogy »mindig felajánlottam neked szabadságodat: menekülj, ha tudsz«. Hiszen ebben magad is belátod, hogy képtelenség, benne van, hogy szerinted is valószínű, hogy nem tudok. Hát akkor mért szólítgatsz föl erre engem? Akartam-e én valaha menekülni tőled?

Egyszer, kilencéves koromban loptam, hogy az Etusnak játékot vehessek. De azóta tiszta, tisztességes és becsületes voltam mindig és mégis oly áhítattal néztem rád, emberségedre, mint aminek az elérésére hús esztendői szörnyűséges élet, megaláztatás és szenvedés kellett. Vedd tudomásul, hogy most már nem bírok elszakadni tőled. Vagy megőrülök, vagy megdögölöm, vagy a feleségem lesz.

Nem voltál-e eddig utólagos igazolása annak, hogy borzalmas életemet vállalom mégis csak érdemes volt, hogy ami érték van bennem, azt megőriznem mégis magasztos volt, mert van, akinek mégis csak kincses kamrája lehetek, ha tám még nem lettem számára azzá. Hogy óvtam, féltettem magam testben, lélekben erős, egészséges és tiszta legyek, jaj, nehogy valami mocsok legyen rajtam és bennem, hiszen én csak olyant szeretetek majd, aki az egész tiszta szeretet bennem és annak nagyon-nagyon kell szeretnie! Tudod, mi az, hogy rikkancs, azonkívül, hogy újságot árul? Nem az, aki egyetemi hallgató korában csinálja, hanem aki mint

kölyök kerül oda? De nemcsak magamat óvtam, hanem mást is. Jött az elegáns homoszekszuális bácsi és cukorral vitte a gyereket a kapu alá, és én odamentem és azt mondtam, bácsi, hagyja ezt a gyereket, nekünk most fát kell hordanunk és a gyerekeknek, aki idősebb volt nálam, odaigértem acélgolyómat, hogy jöjjön, pedig nem is kellett fát hordani. És mikor Újpestre menvén a gyárba, hónom alatt az egésznapos kenyérral és nem tudom mivel, az egészséget odaadtam egy öregasszonynak, akit a többiek kifeszített spárgával elbuktattak. Hogy sírt, fájt s átkozott, azok meg röhögtek, én meg; hiszen mást nem tehettem, fölsegítettem és ezt mondtam együgyűen: ne sírjon néni, itt van az egész kenyérem. Ami nagyon megható história, hiszen most, ebben a pillanatban is elbögtem rá magamat, de nem von le semmit abból, hogy most, amikor a kurvák, stricik és a söpredék világától annyira tisztán megőrződtem (itt áthúzva: hogy még őket is csámpás göröngyöknek nevezhetném, hogy most...) ne azon gondolkozzam állandóan, hogy miképpen csalhatom meg majd minél furfangosabban a feleségemet és ne azzal töltsem nagy jóllakások utáni emésztési pihenőmet, hogy miképpen legyenek támasza neki.

Fázom és borzongok, de ne félj, folytatom még.

